

MİLLƏT İDEYASININ TARİXİ-SEMANTİK TƏŞƏKKÜLÜ

Türkan Ədalət qızı Məmmədova
Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutu, AMEA
E-mail: mammadzadehturkan@gmail.com

Məqalə insanlar arasında ən güclü bağın ifadəsi olan birlik forması – “millət”ə həsr edilmişdir. Millət termini ilk baxışdan hər kəsə aydın olan bir anlayış kimi nəzərə çarpsa da, mahiyyətinə nüfuz etdikdə bu, bəşəriyyətin düşüncə tarixinə güclü təsir etmiş mürəkkəb bir termin kimi özünü büruzə verir. Xüsusilə də, konkret yaranma tarixi, formalaşma şərtləri və mərhələlərinin müəyyən edilməsində meydana çıxan çətinlik bu mövzunu tədqiq edən alimlər arasında fikir ayrılığına səbəb olmuşdur.

Məqalədə millət termininin özünün müasir mənasında istifadə edilməsinədək keçdiyi tarixi mərhələlər, istifadə edildiyi mənalar və müasir mənada işlədilmə tarixi araşdırılır.

Araşdırma üç hissədən ibarətdir. Birinci hissə terminin istifadə edildiyi ilk dövrə - qədim dövrə - aid edilir ki, bu dövrdə millətin hansı mənada istifadə edilməsindən bəhs edilir.

İkinci hissə terminin orta əsrlər dövründə yeni fərqli mənada istifadə edilməsinə həsr edilmişdir. Tədqiqatın üçüncü hissəsində isə millət terminin yeni dövrdə müasir mənaya uyğun istifadə edilməsi tarixi aspektdən təhlil edilir.

Nəticədə: “Millət ideyası nə vaxt formalaşdı?”; “İnsanlar arasında formalaşan birlik nə vaxtdan millət olaraq təyin edildi?” – suallarına cavab verilməsi məqalənin başlıca məqsədini ifadə edir. Məqalədə tarixə nəzər yetirməklə, tədqiqatçıların millət anlayışının ideologiya kimi təşəkkül tapması, insanlar arasında birlik forması kimi meydana gəlməsinə olan münasibətləri təhlil edilmişdir.

Açar sözlər: qədim dövr, orta əsrlər dövrü, yeni dövr, Fransız İnqilabı

GİRİŞ

Millət ideyasını insanlar arasında ən güclü bağ yaradan birlik forması hesab etmək olar. Bir millətə mənsub olmaq hissi elə bir güclü hissdır ki, həyatları boyunca bir-biri ilə qarşılaşmayan insanları eyni amal uğrunda yaşamağa, eyni məqsədlərə xidmət etməyə sövq edir. Bu ideya ətrafında birləşən insanlar həmin millətin keçmişini qorumağa və gələcək varlığını təmin etməyə öz maddi və mənəvi mövcudluqlarının əsas qayəsi kimi baxırlar. Tarixən insanların millətlərə bölünməklə özlərini başqalarından fərqləndirməsi, millətlərin mövcudluğunu qoruyub saxlamaq uğrunda canından keçməsi millət konsepsiyasının tarixi əhəmiyyətinin əsas göstəricisi kimi müəyyən edilir.

Qeyd etmək lazımdır ki, millət termini ilk baxışdan hər kəsə aydın olan bir anlayış hesab edilir. Mahiyyətinə nüfuz etdikdə isə bu anlayış bəşəriyyətin düşüncə tarixinə güclü təsir etmiş mürəkkəb bir termin kimi özünü büruzə verir. Mürəkkəbliyin ilkin səbəbi odur ki, millətlərin müxtəlif zamanlarda fərqli şərait və formalarda meydana çıxması ona konkret tərif verilməsində çətinlik yara-
dır. Xüsusilə də, konkret yaranma tarixi, formalaşma şərtləri və mərhələlərinin müəyyən edilməsində olan çətinlik milləti tədqiq edən alimlər arasında fikir ayrılığına səbəb olmuşdur. “Millətlərin formalaşması qədim dövrlərə aiddir, yoxsa yeni dövrün məhsuludur?” sualı ətrafında tədqiqatçılar arasında meydana çıxan fikir müxtəlifliyi bu mövzunun daha geniş tədqiqinə zəmin yaradan faktorlar sırasında yer alır.

Dünyanın bir hissəsində yaşayan insan birlikləri millət kimi formalaşa bildiyi halda, başqa hissəsində eyni prosesi izləmək olmur. Bir sıra millətlər öz dövlətlərini yarada bildikləri halda, digərləri öz müstəqil dövlətlərini yaratmağa müvəffəq ola bilmirlər. Sadalanan bütün bu amillər mil-

lətə konkret tərifin verilməsini çətinləşdirir. Bütün millətlər öz dövlətlərini yaratmağa müvəffəq olmasalar da, müasir dünyada mövcud olan bütün dövlətlərin müxtəlif millətlərdən təşkil olunması bu mövzunun öz aktuallığını hələ uzun müddət saxlayacağını göstərir. Bu baxımdan millət konsepsiyasının formalaşmasının tarixi aspektdən araşdırılması məqsədə uyğun hesab edilir.

ƏSAS HİSSƏ

QƏDİM VƏ ORTA ƏSRLƏRDƏ MİLLƏT TERMINİN TƏTBİQİ

Millət termini elmi ədəbiyyatlarda özünün müasir mənasında istifadə edilənə kimi tarixən müxtəlif mənalarda işlədilmişdir. Bu anlayışın meydana çıxdığı ilkin dövrləri tədqiq edən italiyan alimi Guido Zernatto (1903 – 1943) bu terminin roman dillərində “nəyinsə doğulması” [7, s.351] mənasında istifadə edildiyini iddia etmişdir: “İlk məna alçaldıcı olmuş və Romada millət (natio) eyni coğrafi ərazidən gələn və əcnəbi olduqlarına görə Roma vətəndaşlarından aşağı hesab edilən gəlmələri adlandırmaq üçün istifadə edilmişdir. Beləliklə, bu termin yunancada əcnəbiləri və xüsusilə də, bütpərəstləri ifadə etmək üçün istifadə edilən ta ethnē (τὰ ἔθνη - millətlər) və ibrancada seçilmiş tək tanrılı xalqa mənsub olmayan mənasını verən amamim terminləri ilə mənaca oxşar idi.” [1, s.4]

Belə ki, Roma vətəndaşı olmayan gəlmələri yerli romalılarından fərqləndirmək üçün istifadə edilən millət termini ilk dövrlərdə doğulduqları yerin, torpağın eyniliyi ilə xarakterizə edilən insan birliyinin ifadəsi olmuşdur. “Millət eyni soy-kökədən gələn əcnəbilərdir, ancaq onlar yüksək dərəcəli soy-kökə malik deyillər.” [7, s.352] Çünki Guido Zernattonun da vurğuladığı kimi romalılar özlərini heç vaxt millət adlandırmayıblar. [7, s.353] Orta əsrlərə kimi millət termini natio – “doğulmaq” sözündən törəməklə eyni kökdən olan və yerli insanlarla müqayisədə aşağı dərəcəli soy-kökədən gələn əcnəbiləri təyin etmək üçün istifadə edilmişdir. Buradan aydın olur ki, millətin qədim dövrdə istifadə edildiyi məna müasir mənasından fərqli olmuşdur. Doğulduqları əraziyə görə insanlar arasında fərq qoyulması, bir qrup insanlara məhz doğum yerlərinə görə aşağı dərəcəli insan kimi münasibət göstərilməsi bu dövrdə millət termininin xarakterik cəhəti hesab edilir.

Hətta Guido Zernatto öz tədqiqatlarında qədim romalı natiq Siseronun (e.ə. 106 – 43) çıxışında da belə bir münasibətin olduğunu vurğulamışdır: “Siseron bir dəfə yəhudilərdən və suriyalılardan *nationes natae servituti* – yəni köləlik üçün doğulmuş insanlar olaraq bəhs edir”. [7, s.352]

Bir çox mənbələrdən bəlli olur ki, orta əsrlər dövründə də millət termini bir qrup insan birliyini təyin etmək üçün istifadə edilirdi. Ancaq bu dövrdə millət termini qədim dövrdə daşdığı mənadan fərqli bir məna ifadə edirdi. Qeyd etmək lazımdır ki, bu dövr haqqında mənbələr kifayət qədər çox olsa da, əsasən, yazılı məlumatlar azlıq təşkil edən elit təbəqə tərəfindən və onların özləri haqqında olmuşdur. Lakin cəmiyyətin böyük əksəriyyətini təşkil edən savadsız kəndlilər tarixdə özləri haqqında yazılı məlumatlar qoymadıqları üçün millət termininin onların arasında hansı mənada işlədilməsi məlum deyildir: “Millət (natio) termini orta əsrlərdə təkcə kilsə şuraları və universitetlərdəki tələbə birlikləri üçün deyil, həm də hüquqi və kilsə sənədlərində, kral fərmanlarında və səyahətnamələrdə, eləcə də ümumilikdə geniş şəkildə istifadə edilmişdir. Düzdür bunların hamısı kiçik elitanın işidir. Xalqın böyük kütləsi, savadsız və təcrid olunmuş kəndlilərin heç bir yazılı qeydlərinə rast gəlinmir.” [5, s.5]

Belə ki, savadsızlıq baxımından idarəetmə işlərində iştirak edə bilməyən əhəlinin tarixdə yazılı mənbələr qoyub getməməsi səbəbindən millət anlayışının onların arasında istifadə edilən mənasını müəyyən etməkdə çətinlik yaradır. Bu isə bizə konkret olaraq, belə qənaətə gəlməyə əsas verir ki, orta əsrlər dövründə millət termini savadlı, yazıb-oxumağı bacaran təbəqə arasında müəyyən məqsədə xidmət edən və başqa ərazidən gələn insan birliklərini adlandırmaq üçün istifadə edilmişdir. Millət anlayışının tarixən işlənilmə formalarını hərtərəfli araşdıran Guido Zernatto da qeyd edir ki, “Natio termini orta əsrlərdə, xüsusilə, yeni yaranan universitetlərdə, monastrların yeməxanalarında

və kilsə islahat məclislərində əcnəbi birlikləri fərqləndirmək üçün istifadə edilirdi.” [3, s.10] Həmçinin fransız maarifçiləri Didro (1713 – 1784) və D`Alamberin (1717 – 1783) hazırladıqları ensiklopediyada da millət anlayışı bəzi universitetlərin üzvlərinin təmsil etdikləri müxtəlif ölkələri xarakterizə etmək üçün istifadə edilirdi. [4, s.14]

“İlkin mənasında mənşəyinə görə birləşmiş bir qrup əcnəbini ifadə edən millət termini orta əsrlərdə Qərb Xristian dünyasının universitetlərində coğrafi və dil baxımından yaxın bölgələrdən gələn tələbə birliklərini ifadə etmək üçün istifadə edilməyə başlandı. Qeyd etmək vacibdir ki, tələbələr yalnız tələbə statusunda olarkən (yəni, əksər hallarda xaricdə yaşadıkları zaman) milli kimliyə malik idilər. Təhsilləri başa çatdıqdan və ölkələrinə qayıtdıqdan sonra bu şəxsiyyət dərhal silinirdi. Bu şəraitdə "millət" sözü tətbiq edilərkən bir tərəfdən, təhqiredici mənasını itirmiş, digər tərəfdən isə əlavə mənə qazanmışdır.” [1, s.5]

Orta əsrlərdə millət anlayışı daha əvvəlki alçaldıcı mənasında istifadə edilməsə də, müasir mənasında istifadə edilməsinə də təsadüf edilmirdi. Çünki həmin dövrdə millət müvəqqəti təhsil almaq üçün başqa bir əraziyə gedən, müəyyən məqsədə xidmət göstərən əcnəbiləri adlandırmaq məqsədilə istifadə edilirdi. Həmin insanlar geriye qayıtdıqda bu anlayış, adlandırma artıq öz mahiyyətini itirmiş sayılırdı. Qədim dövrdən fərqli olaraq bu dövrdə millət termini artıq eyni coğrafi və linqvistik məkanı təmsil edən tələbələrə təyin etmək üçün işlədilir. Məhz bu baxımdan, millət anlayışının orta əsrlərdə istifadəsi hələ də müasir mənasına uyğun sayılmır: “Orta əsrlərdə universitetdə bu və ya digər millətin nümayəndəsi kimi müəyyən edilən tələbə burada təhsil aldığı dövr ərzində qalacağı yerlər, ən yaxın ünsiyyətdə olacağı insanlar və ondan gözlənilən bəzi spesifik düşüncələr haqqında fikir əldə edə bilər. Başqa halda, onun “milli” kimliyinin şəxsi imicinə və davranışına elə bir ciddi təsiri olmamışdır. Universitetin dar sferasından kənarda “millət” adlandırılmasının tətbiq sferası olmamışdır.” [1, s.5]

Milləti qədim dövrün məhsulu kimi qələmə verən alimlər isə müasir dövrdə istifadə edilən millət anlayışını israrla həmin dövrün davamı kimi qələmə verirlər. Bu fikrə etiraz edən Guido Zernatto həmçinin qeyd edir ki, müasir millət konsepsiyasının uzun bir tarixi dövrü əhatə etdiyini iddia edən alimlər səhvən bu universitet millətlərində 19-20-ci əsrlərdə mövcud olan millətçiliyin toxumlarını görürlər. Etiraf etmək lazımdır ki, orta əsr universitetləri kilsə müəssisələri olmuşdur. Ona görə də o dövrün xristianlığı müasir mənada millət anlayışını, hətta millətçilik anlayışını belə bilə bilməzdi. [7, s.354] Qədim və orta əsrlər dövrü millət konsepsiyasının mahiyyətini dəqiq əks etdirmədiyi üçün yeni dövr mərhələsinin tədqiqatını labüd edir.

Yeni dövrdə millət termininin tətbiqi

Orta əsrlərdən sonra millət ilk olaraq Almaniya və Fransada Volk (xalq) [8, s.47] və ya xalqın əksinə olaraq, hakim sinifləri göstərmək üçün istifadə edilirdi. 16-cı əsrdən başlayaraq “millət” daha mücərrəd və dəqiq mənə qazandı. 17-ci əsrin əvvəllərində bu terminin “bir ölkənin bütün əhalisi” mənasında istifadə edildiyi sübut edildi. [3, s.11]

Müasir mənasında millət ideyası əsasən, dövlətlərin yaranması ilə əlaqələndirilir və millətin yaranması üçün ortaq keçmiş, vətən və vətənə sevgi, vətəndaşlıq, müstəqil mərkəzi hakimiyyət, hər bir vətəndaşı əhatə edəcək hüququn olması şərtləri qəbul edilir.

Fransız alimi Antuan Fyuretier (fr. Antoine Furetiere) 1690-cı ildə nəşr etdiyi lüğətində millət haqqında yazır: “Millət müəyyən bir hakimiyyət altında eyni ərazidə yaşayan və konkret sərhədləri olan böyük bir xalqı ifadə edir.” [4, s.13] Bu lüğətin 1762-ci ilə kimi çap edilmiş növbəti 3 nüsxəsində millətə eyni tərif verilmiş və millət göstərilən şəkildə müəyyən edilmişdir: “Millət vahid bir ölkənin, dövlətin eyni qanunlara tabe olan və eyni dili danışan bütün sakinlərini əhatə edir”. [4, s.13]

“1780-ci ildən millətlər və millətçilik: proqram, mif, reallıq” əsərində millət anlayışının formalaşması tarixini əsaslı şəkildə araşdıran britaniyalı tarixçi Erix Hobsbaum (1917 – 2012) isə iddia

edir ki, “Siyasi baxımdan millət ideyasının doğulduğu gün və bu yeni təfəkkürün doğulduğu il 1789-cu il Fransız inqilabının baş verdiyi ildir.” [2, s.101] Onun fikrinə görə, millət anlayışının müasir mənası Bagehotun (1826 – 1877) dediyi kimi tarix qədər qədim olmayıb, 18-ci əsrdən başlayır. [2, s.3]

Baş vermiş sosial-siyasi dəyişikliklərin nəticəsi olaraq, “1789-cu ildə millət sözü inqilabçı nəslin sevimli sözünə çevrildi. Həmin ildən millət müstəqil oldu.” [4, s.14] Fransız inqilabçıları Millət anlayışının mənasını dəqiqləşdirdilər. Bu konsepsiya ümumi dilə deyil, sakinlərin sərbəst ifadə edilmiş iradəsinə əsaslanırdı.” [4, s.16]

Bu dövrdə millət terminindən o qədər geniş şəkildə istifadə edilməyə başlanılmışdı ki, artıq bu, dövrün dəbdə olan sözü kimi elmi müzakirələr üçün öz səciyyəsinə itimək təhlükəsi ilə üz-üzə idi. Guido Zernatto bu barədə qeyd edir ki, “18-ci əsrdə “millət” dəb sözünə çevrildi. Dəbli kəlimələr həmişə çox işlənmiş sikkə kimi olur – çox köhnəlmiş və yastı. Öz təsir gücünü o qədər itirirlər ki, ciddi müzakirələrdə onlardan istifadə etmək çətinləşir. 18-ci əsrdə hər şey “milli” idi.” [7, s.363] Krallığa məxsus olan hər bir şey milli oldu: milli donanma, milli polis, milli mülkiyyətlər. Millətin öz gerbi, üçrəngli milli bayrağı vardı. [4, s.15] 18-ci əsr millət termini üçün əhəmiyyətli dönüş nöqtəsi kimi qiymətləndirilir. Bəhs edilən dövr tədqiqatçılar tərəfindən elə bir tarixi mərhələ kimi səciyələndirilir ki, bu dövrdə millət termini geniş işlənmə dərəcəsinə görə artıq öz elmi mahiyyətindən uzaqlaşmaqda idi. Ancaq Fransız İnqilabının cəmiyyətin ictimai-siyasi həyatda yaratdığı dəyişikliklər bu anlayışın öz təsir gücünü itirməsinə imkan vermədi.

Millət anlayışı özünün müasir mənasına Fransız inqilabı ilə daha da yaxınlaşdı. Bu dövrdən artıq millət anlayışının mahiyyətini müəyyən edən alimlər onu dil, ərazi, hüquqi dövlətin mövcudluğu ilə deyil, ruhi bir prinsip kimi insan iradəsi ilə müəyyən edilən bir anlayış kimi tanıtməyə çalışırdılar: “Fransız inqilabçıları üçün millətin mahiyyəti onun bütün üzvlərinin ortaq bir dildə danışması deyil, millət yaratmaq istəyindədir.” [4, s.17] Qədim və orta əsrlərdə millət başqaları tərəfindən kiçik bir qrupun fərqləndirilməsi üçün istifadə edilirdisə, yeni dövrdə millət termini öz əhatə dairəsinə görə geniş məna kəsb etməyə başladı. Artıq nə qədim dövrdə olduğu kimi bir qrup insanı mənsub olduqları yerə görə alçaltmaq üçün, nə də bir qrup tələbəni digərindən fərqləndirmək üçün istifadə edilirdi. “Hər hansı bir millətin üzvü olmaq şəxsi iradədən asılıdır” – fikri bu dövrdə millət termininin səciyyəvi cəhətidir.

Fransız maarifçiləri olan Volter (1694 – 1778) və Russonun (1712 – 1778) millət anlayışının yeni dövrdə istifadəsinə münasibətləri isə ziddiyyət təşkil etmişdir. “Millət anlayışı yox olmaq mərhələsindədir. Artıq fransız, alman, ispan, hətta ingilis yoxdur, insanların dediyi kimi avropalı vardır. Heç biri xüsusi milli quruluşda yaşamadığı üçün hamısının eyni zövqləri, eyni hissləri, eyni adətləri vardır”, – deyən Volterin əksinə olaraq, Russo millətlərin mövcudluğuna inanır və hesab edir ki, hər bir xalqın öz milli xarakteri vardır və ya olmalıdır. Russo “milləti” təbii insan qrupu kimi ifadə edir və “millətə” bağlılığı təqdirəlayiq hesab edirdi. [4, s.14]

11 mart 1882-ci ildə Sarbonna konfransındakı çıxış ilə “Millət nədir?” (Qu’est-ce qu’une nation?) sualına cavab verən Fransız alimi Ernest Renanın (1823 – 1892) fikirləri yeni dövrdə millət anlayışına əhəmiyyətli yanaşma kimi qəbul edilir. Renan millət anlayışının təbiətini, mahiyyətini izah etməyə çalışan ilk avropalı alimlərdən hesab edilir ki, onun millət konsepsiyasına yanaşması bu konsepsiyanın 19-cu əsrdən daha geniş müstəvidə araşdırılmasına təkan verdi.

Milləti yeni dövrün məhsulu kimi bir ruhi, mənəvi prinsip hesab edən Renan iddia edir ki, “bu mənəvi, ruhi prinsipi bir-birindən ayrılmaz iki şey formalaşdırır ki, onlardan biri keçmişə, digəri isə indiyə aiddir. Biri zəngin ortaq xatirələr mirasına sahib olmaqdır, digəri isə həqiqi fikir birliyi, birlikdə yaşamaq arzusu, ortaq mirasdan sərfəli şəkildə yararlanmaq istəyidir. Deməli, millət keçmişdə edilən və gələcəkdə ediləcək fədakarlıqların dərk edilməsi əsasında formalaşmış insanların həmrəyliyidir. Ümumi mövcudluğu davam etdirmək üçün açıq şəkildə ifadə edilmiş razılıqdır.” [4, s.15]

“Keçmişdə ortaq zəfərlərə, indi isə ortaq bir iradəyə sahib olmaq, birlikdə böyük işlər görmək və daha da böyük işlər görmək istəmək, məhz bunlar bir millət olmağın başlıca şərtləridir. İnsan razı olduğu fədakarlıqlar və çəkdiyi ağrılar qədər sevə bilər.” [9, s.50] Keçmiş və indi Renana görə müasir millət anlayışının mahiyyətində dayanan iki ən mühüm məsələdir. Milləti müəyyən edən ortaq keçmiş və indi və gələcəkdə birlikdə yaşamaq istəyidir. Əvvəlki dövrlərdə mövcud olan insan birliklərini millət adlandırmayan Renan öz tərifində millət olmaq üçün irq, dil, din, ərazi kimi atributlara deyil, insan iradəsinə daha çox diqqət çəkir. O, hesab edir ki, millətin mahiyyətində iradə və vətənsəvgisi dayanır: “İnsanda dildən üstün bir şey vardır: iradə”. [9, s.46] Milləti insanların birlikdə yaşamaq, fəaliyyət göstərmək istəyinin ifadəsi olaraq müəyyən edərək və hətta hər hansı millətə mənsubluğu insanın öz iradəsi ilə seçə biləcəyi fikrini müdafiə etmişdir. “Fransız İnqilabı vasitəsilə bir millətin öz-özünə mövcud olduğunu elan etmək Fransanın şöhrətidir. Fransız millətinə mənsub olmaq üçün fərdlərin fransız olaraq doğulması lazım deyildi, lakin “azadlıq, bərabərlik, qardaşlıq” inqilabi şüarında əks olunmuş respublika prinsiplərinin qəbulu ilə bu millətə assimilyasiya oluna bilərdi.” [6, s.28]

YEKUN NƏTİCƏ

Etimoloji baxımdan millət termininin tarixinə nəzər saldıqda aydın olur ki, müasir dövrdə istifadə edilən millət anlayışı tarixən də insan qruplarını adlandırmaq üçün istifadə edilib. Ancaq hər tarixi dövrdə fərqli mənalarda istifadə edilən bu anlayışın müasir mənasında işlədilməsi bu mövzunu tədqiq edən alimlərin qənaətinə görə yeni dövrdə fransız inqilabının baş verdiyi dövrə təsadüf edir. Bu dövrə kimi termin: 1) Qədim dövrdə millət termini müasir mənasından tamamilə fərqli mənada istifadə edilmişdir. Bu anlayış xüsusilə, Qədim Roma ərazisində başqa yerlərdən gələn insanlar fərqləndirmək üçün istifadə edilirdi. Burada vurğulamaq lazımdır ki, ilkin mənə alçaldıcı xarakter daşıyırdı. Doğulduqları əraziyə görə insanlar arasında fərq qoyulması, bir qrup insana məhz doğum yerlərinə görə aşağı dərəcəli insan kimi münasibət göstərilməsi bu dövrdə millət termininin işlədilməsinin xarakterik cəhəti olmuşdur. 2) Orta əsrlər dövründə millət termini yenə də fərqli yerlərdən gələn kiçik insan qruplarını, yəni ayrı-ayrı şəhərlərdən gəlmiş tələbələrini təyin etmək üçün istifadə edilirdi. Və onu da qeyd etmək lazımdır ki, universitetlər kilsəyə tabe idi. Millət kimi adlandırma yalnız tələbənin universitetdə təhsil aldığı qısa müddətdə müəyyən əhəmiyyət kəsb edirdi. Universitetlərdən kənarda millət anlayışı öz mahiyyətini itirirdi. Başqa sözlə, orta əsrlər dövründə millət termini müəyyən insanları adlandırmaq üçün istifadə edilirdisə də, bu adlandırma müasir mənasından çox uzaq olmuşdur. Yeni dövr millət anlayışı əvvəlki mahiyyətini itirməklə müasir mənasına yaxınlaşdı. Bu dövrü tədqiq edən alimlərin fikrini əsas götürərək belə qeyd etmək mümkündür ki, millət anlayışı özünün müasir mənasında məhz yeni dövrdə dünyada baş verən sosial-siyasi dəyişikliklərin nəticəsi fonunda meydana gələn insan birliyini adlandırmaq üçün istifadə edildi. Bu dövrdə millət anlayışından istifadə o qədər geniş yayılmışdı ki, artıq dəb halını almışdı. Fransız inqilabı bu anlayışa yeni mahiyyət qazandırdı. Əvvəllər krallığa tabe olan hər şey artıq milli xarakter daşımağa başlamışdı. Milli bayraq, milli gerb, milli donanma və s. misal göstərmək olar. Yeni dövrdə millət vahid, müstəqil dövlətin əhalisini bildirmək üçün istifadə edilirdisə, fransız alimi Ernest Renan özünün “Millət nədir?” adlı konfransı ilə millətə daha yeni bir mənə qazandırmağa çalışdı. Renan milləti ruhi bir prinsip kimi təqdim edərək göstərdi ki, bir milləti təmsil etmək insan iradəsindən və vətən sevgisindən qaynaqlanır. Burada iki mühüm xarakter özünü göstərir. Birincisi ortaq keçmişin, ortaq xatirələrin olması, ikincisi isə indi və gələcəkdə birlikdə yaşamaq üçün fədakarlıq göstərmək istəyi, arzusudur.

Beləliklə, millət termininin tarixinə nəzər yetirdikdə, aydın olur ki, bu anlayış tarixən bir sıra fərqli mənalarda istifadə edilməklə, özünün müasir mənasında təzahür etmişdir.

ƏDƏBİYYAT

- 1.Harrison, K. Understanding Political Ideas and Movements. / K.Harrison, T.Boyd – Manchester and New York: Manchester University Press – 2003 – 368 p.
- 2.Hobsbawm, E.J. Nations and nationalism since 1780: programme, myth, reality. / E.J. Hobsbawm. – Cambridge :The Press Syndicate of the University of Cambridge. – 1992– 214 p.
- 3.Greenfeld, L. Nationalism Five Roads to Modernity. / L. Greenfeld, – Harvard: Harvard University Press, – 1992. – 298 p.
- 4.James, P. Nation Formation: Towards a Theory of Abstract Community. / P.James, – London: SAGE Publications. –1996. –264 p.
- 5.Nationalism in the Age of French Revolution: / edited by Otto Dann & John DinWiddy – London and Ronceverte – The Hambledon Press –1988. – 225 p.
- 6.Smith, D.A. The Cultural Foundations of Nations Hierarchy, Covenant, and Republic. / D.A. Smith. – Oxford: Blackwell publishing. – 2008. – 260 p.
- 7.What Is a Nation? Europe 1789-1914. / edited by Timothy Baycroft, Mark Hewitson. – Oxford University Press. – 2006. – 392 p.
- 8.Zernatto, G. Nation: The History of a Word. // – The review of Politics, Published by Cambridge University for the University of Notre Dame du lac on behalf of Review of Politics/ –1944. – 3. pp.351-366
- 9.Renan, E. Ulus nedir? / E.Renan. – çeviren: Gökçe Yavaş. – İstanbul: Pinhan Politika. – 2016 – 63 s.

HISTORICAL-SEMANTIC FORMATION OF THE IDEA OF THE NATION

T.A. Mammadova

The article is dedicated to the nation, the form of unity that creates the strongest bond among people. At first glance the term nation is considered as a clear concept to everyone. For the most part, the concept appears as a complicated phrase that has had a significant impact on the history of human thought. Especially, the difficulty in determining the exact date of development, as well as the conditions and stages that led to debate among experts.

The article investigates the historical stages through which the notion of nation passed before being used in the current sense, as well as the various senses in which it was used and when it was first used in the contemporary sense.

The study consists of 3 parts. The first part refers to the first period -_ancient period - in which the term was used. In this period, the meaning of the word nation is being investigated. The second section looks at how the term was used in a new and different way in the Middle Ages. The examination of the historical aspect of the use of the term nation in the contemporary period in accordance with its modern definition is reflected in the third part.

As a result, the main purpose of the article is to answer the questions of when the idea of nation was formed, when was the unity among people defined as a nation.

Keywords: *Ancient time, Middle Ages, Modern period, the French Revolution*

ИСТОРИКО-СЕМАНТИЧЕСКОЕ ФОРМИРОВАНИЕ ИДЕИ НАЦИИ

Т.А. Мамедова

Статья посвящена «нации» как форме единства, которая создает самую крепкую связь между людьми. На первый взгляд термин нация является понятной всем концепцией. Однако, в сущности, он выступает как сложный феномен, оказавший сильное влияние на историю человеческой мысли. Особенно, сложность состояла в определении конкретной даты формирования, условий и этапов развития, что породило разногласия среди ученых, исследующих данную тему.

В статье рассматриваются исторические этапы, которые прошло понятие нация, прежде чем оно стало применяться в современном понимании, его используемые смыслы и история употребления в современном значении.

Исследование состоит из трех частей. Первая часть повествует об использовании впервые данного термина в античный период и смыслах его употребления. Вторая часть посвящена использованию термина в новом значении в средние века. В третьей части исследования анализируется исторический аспект употребления термина нация в новую эпоху в соответствии с его современным значением.

Выводы отражают основную цель работы, которая заключается в ответах на вопросы: «Когда сформировалась идея нации?» и «С какого периода единство между людьми стало определяться как нация?». В статье анализируется отношение исследователей к формированию концепции нации как идеологии и возникновению формы единства между людьми с исторической точки зрения.

Ключевые слова: античное время, средневековье, современный период, Французская революция